

Om Aftægtskontrakter og Aftægtsfolk

belyst gennem Kontrakter fra Ribe Amt

Af Sigurd Kristensen.

Naar der skal fortælles om Aftægtskontrakter og om de Mennesker, disse Kontrakter angik, vil det være naturligt at indlede med en kort Omtale af Mid-delalderens Fledføring, fordi det er derfra en senere Tids Aftægtsarrangementer stammer, og ikke saa faa Aftægtskontrakter vedkender sig da ogsaa Slægtskabets ved at benytte sig af det gamle Navn og kalde sig Fledføringskontrakter, uden at de dog af den Grund i nogen som helst Retning skiller sig ud fra deres samtidige Aftægtskontrakter.

Om Fledføring lovgives der i alle Valdemarstidens Love, de saakaldte Landskabslove.

Fledføring var en Hjælp til dem, der paa Grund af Alderdom ikke længere selv kunde klare Dagen og Vejen, men dog ogsaa for Mennesker, der af en anden Grund var hjælpeløse og ikke kunde begaa sig uden andres Støtte. Ved Fledføringen blev saadanne Mennesker optaget i en anden Mands Husstand paa Livstid, og Fremgangsmaaden var denne: »Men den, der vil fledføre sig, skal først lovbyde sig selv og sine Penge paa Tinge til dem, der skal arve ham«. Dette kan føre til, at en enkelt af Arvingerne overtager den gamle eller de gamle, thi »den Mand, der er gift, maa ikke fledføre sig, medmindre Konen ogsaa fledfører sig sammen med ham, eller de er saa gamle, at Biskop-

pen giver dem Tilladelse til at leve hver for sig«. Men det kan ogsaa føre til, at han (de) kommer paa Omgang blandt dem alle eller i hvert Fald flere af dem. Hvis ingen af Arvingerne byder sig til, er Fledføring uden for Slægten en Mulighed.

Naar Fledføringen havde fundet Sted paa denne lovbefalede Maade, var Fledføringerne sikrede til deres Død: »Men det skal Mand vide om Fledføring, at tager hans Næste ved ham, da saadan som hans eget Bord er, saaledes skal den Fledførtes være og saa rigtig. — Og ej skal Tinget og Kongens Ombudsmand finde sig i andet, end at der bliver holdt over for ham, som det er ham lovet«.

Der var Bestemmelser i de gamle Fledføringsparagraffer, som absolut ikke vilde kunde faa Plads i en senere Tids Aftægtskontrakter, og disse Ting er da ogsaa faldet bort i Christian den Femtes Danske Lov, hvor ellers andet vedrørende Fledføring er gentaget næsten ordret for at blive overført paa Aftægtskontrakterne, hvad dog ikke lykkedes. Men derom senere.

Fledføring og Aftægt ligner hinanden bl. a. ogsaa deri, at de kun i begrænset Omfang løser Spørgsmaalet om Forsørgelse af de gamle: »Men den, der vil fledføre sig, skal først lovbyde sig selv og sine Penge paa Tinge«, og det vil jo sige, at Fledføring ikke var for de helt ubemidlede, og det har Aftægt for saa vidt heller aldrig været. Der har altid skullet »noget for noget«. I en hvilken som helst Aftægtskontrakt hedder det: »Til Gengæld nyder de gamle«, eller »Til Gengæld overtager de unge«, alt efter hvad Kontrakten begynder med.

Den Mand, der ikke kunde yde noget eller i hvert Fald ikke nok til Gengæld, for ham kunde der ingen Aftægtskontrakt blive. En saadan fattig Stakkel maatte der da sørges for paa anden Maade, eftersom

man jo i et kristent Land ikke kan lade et Medmenneske dø af Sult, og saa er vi inde paa det triste Omraade, der hedder Fattigvæsenet, der desværre havde mere end nok at tage sig af baade i By og paa Land. Frederik den Fjerde, der havde Hjerte for de forsømte, søgte at komme til Hjælp. Der var naturligvis den Udvej, at de fattige kunde gaa rundt og tigge, eller de kunde hjælpes ved en Indsamling af frivillige Gaver bestaaende af »Brød, Mel, Ærter og andre ædende Varer«. Men disse frivillige »ædende Varer« kunde aldrig dække Behovet, og derfor forordnede Kongen, den 24. Sept. 1708, at der skal paalignes Gaardene Bidrag til de fattige. Bidragets Størrelse skal ikke rette sig efter Gaardenes Størrelse, men efter Mændenes Tilstand, »thi det sker ofte, at en hjælper sig vel, der sidder paa et lidet Sted, og en anden slet, som sidder paa et højt skyldet«, og »Gud fordrer ikke det af nogen, som han ikke har«. Men saa skal det, der paalignes, ogsaa »uden Knuur og Muur, onde og vredagtige Ord af et velvilligt Hjerte meddeles«.

Frederik den Fjerdes Mening var god, men Virkeligheden blev ikke helt saa god, saa der er slet ingen Tvivl om, at en Aftægt var langt det bedste og rareste at gaa ind til for de gamle og udtjente ude i Landsbyerne, selv om en Aftægt ogsaa kunde være forlenet med ubehagelige Ting for den ene eller anden af Parterne eller dem begge.

Aftægtskontrakter hører altsaa til ude paa Bondelandet, og det er — paa meget sjældne Undtagelser nær — kun den, der hører til paa en Ejendom, enten som Selvejer eller som Fæstebonde, der er i Stand til at betrygge sin Alderdom gennem Aftægtsydelse, der helt eller delvis er det unge Pars Betaling for at kunne rykke ind paa Gaarden i de gamles Sted. Aftægtskontrakter kaldes undertiden Opholdskontrakter, og det

er jo et godt Navn til dem, eftersom det tydeligt angiver, hvad Meningen med disse Overenskomster var: at sikre gamle Mennesker det nødvendige til Livets Ophold, hvorimod »Aftægt« leder Tanken hen paa, hvoraf Midlerne blev taget.

Aftægtskontrakterne er i langt de fleste Tilfælde en Overenskomst mellem et Par gamle (eller halvgamle) Forældre og et af deres Børn, tiest en Søn, men dog ogsaa ofte en Datter, hvilket dog i næsten alle Tilfælde vil sige en Svigersøn, ogsaa kaldet Svoger, eller en vordende Svigersøn, idet det ikke saa sjældent staar i Kontrakten: » — imod at han tager vor Datter Maren (eller hvad hun nu hedder) til Ægte«. — Det hænder naturligvis ogsaa, at Aftægtsyderen er en fjernere Slægtning eller en Mand, der slet ikke hører Familien til. Det var jo ikke alle gamle, der havde Børn eller Børn, der var gamle nok til at kunde overtage en Gaard, naar Forældrene fandt, at de var nødt til at give den fra sig. Der var Mænd, der gik paa Aftægt, inden de var fyldt 50.

Ved en Gennemgang af et meget stort Antal tilfældigt valgte Kontrakter viste det sig, at ca. Halvdelen af dem var indgaaet med en Søn, Fjerdeparten med en Datter og Svigersøn og altsaa Resten med fjernere Slægtninge eller fremmede. Men de fremmede kunne jo udmærket godt være Folk, der paa en eller anden Maade stod de gamle nær, saadan som det var Tilfældet i *Hallum i Kvong Sogn* i 1793, da Hans Eskesen fra Præstbøl i Nørre Nebel Sogn lovede »at svare Christen Jørgensen og hans Hustru Zidse Christensdatter her i Hallum Ophold af deres hidtil paaboede Sted, den de nu for mig har opladt og afstanden, imod at jeg tillige indtræder i Ægteskab med deres Tjenestepige Anne Christine Christensdatter og svarer dem som meldt o. s. v.«. Den Tjenestepige maa have staaet

de gamles Hjerter nær, og de har følt sig trygge ved vedblivende at være under hendes Røgt og Pleje.

Det er indlysende, at Affattelsen af en Aftægtskontrakt var en meget alvorlig og betydningsfuld Affære, eftersom Kontraktens Paragraffer i saa høj Grad var medbestemmende med Hensyn til begge Parters, Yderens og Nyderens, fremtidige Tilværelse, saa selv om der i ret stor Udstrækning var nogenlunde Tradition for, hvilke Poster der nødvendigvis skulde med, og hvor store de skulde være, kunde der alligevel sagtens komme mange og lange Drøftelser og megen Snakken frem og tilbage ud af det.

Det kunde under Forhandlingerne være en ret nærliggende Hjælp at laane en Aftægtskontrakt i en af Nabogaardene, hvor en saadan fandtes, hvis man da ikke selv havde et generationsgammelt Eksemplar fra dengang de gamle var de unge liggende i det hjemlige Skatol. Saa havde man noget at se efter og lade sig vejlede af, og den endelige Formulering kunde finde Sted, dog selvfølgelig ikke før der var tilkaldt erfaren og skrivekyndig Assistance og de lovbefalede to Vitterlighedsvidner.

Naar saa Kontrakten var blevet pænt renskrevet paa stemplet Papir, underskrevet, ogsaa af Vitterlighedsvidnerne, og derefter tinglæst, saa var den færdig og uangribelig, skønt ikke noget som helst var blevet »lovbudt paa Tinge«. Det er der en Landstingsdom for. — Der var altsaa gjort, hvad der var nødvendigt for at faa frembragt en retfærdig og holdbar Kontrakt, der sikrede de gamle Udkommet i deres Alderdom. Det lyder godt, men det er jo ikke derfor sikkert, at det er godt nok. Det er nødvendigt med Brød og Grød, men der er ogsaa andet, der er nødvendigt. Hvorledes det i det lange Løb vilde komme til at gaa, afgang til syvende og sidst mest af, hvor megen Ven-

lighed og Fordragelighed Yderne og Nyderne havde Sind til eller i hvert Fald var i Stand til at vise hinanden. — Maaske var det for at styrke Hjerternes Redebonhed i denne Henseende, at saa mange Aftægtskontrakter indgaas i »den hellige Trefoldigheds Navn«. Dette Udslag af Fromhed er dog ikke nær saa almindelig i Vestjylland som i den østlige Del af Halvøen, hvad saa Grunden dertil kan have været.

Hvis de gamle, der gik paa Aftægt, hørte til paa en Selvejergaard, skulde der selvfølgelig udstedes baade Skøde og Aftægtskontrakt, og saa kunde der stilles speciel Sikkerhed for Kontraktens rette Opfyldelse, f. Eks. saalydende: »Som Sikkerhed for denne Kontrakts nøje Overholdelse gives 2. Prioritet i Gaarden samt i dens Besætning og Løsøre næst efter — [saa og saa mange Rigsdalers Gæld] — med den yderligere Forpligtelse, at naar denne Gæld er afdraget, erholder Aftægten 1. Prioritet i dens Sted«.

Det var af letforstaaelige Grunde absolut nødvendigt for Aftægtsnyderne, at Aftægtsforpligtelsen hvilede paa Gaarden og ikke kun paa den Mand, den blev indgaaet med, og saadan er det da ogsaa altid uden nogen Undtagelse. Den unge Mand kunde jo dø før de gamle, eller han kunde finde paa at sælge, og i begge Tilfælde vilde de gamle staa slemt i det, hvis ikke deres Aftægt var uløseligt knyttet til Gaarden. Derfor kunde ingen Mand i de Tider købe en Gaard, hvor der var Aftægtsfolk, uden at faa dem med og med uændret Kontrakt.

Hvis Manden, der skulde paa Aftægt, var Fæstebonde, maatte det selvsagt gaa noget anderledes til. I begge Lejre skulde de gamle naturligvis have i det mindste til Husbehov og paa Livstid, og vi ved nu, hvordan en Selvejerbonde sikrede sig ogsaa det sidste, men saaledes kunde en Fæstebonde givetvis ikke bære

sig ad. Han kunde love at overholde Kontraktens Bestemmelser, saa længe han levede, men til mere strakte hans Magt sig heller ikke. Han kunde ikke prioritere Gaarden, thi den var jo ikke hans, og han kunde ikke forpligte den næste Mand, der fik Gaarden i Fæste, for det var ikke ham, der kunde bortfæste den. Men det betyder, at et Aftægtsforhold hverken kan indledes eller sikres uden den egentlige Ejers, det vil sige Herremandens, Billigelse og Medvirken. Kun Herremanden kan lægge Aftægtsforpligtelsen paa en af sine Fæstegaarde. Han skal altsaa have sit Navn med under Kontrakten.

Nu kan man maaske nok sige, at der heller ikke kunde være nogen Grund til, at en Herremand nægtede sin Underskrift paa en Aftægtskontrakt. Han led jo intet Afbræk i sine indtægter fra Fæstegaarden af den Grund. Byrderne paa en saadan Bondegaard var — altsaa bortset fra den eventuelle Aftægtskontrakt — faste og uforanderlige. Fæstebonden skulde betale Landgilde og desuden »alle Kongelige Majestæts Skatter, som allernaadigst allerede ere eller herefter paabudne vorder«, og saa skulde han gøre Hoveri, der var den haardeste af hans Byrder. Det skal han i alle Tilfælde yde, enten han har en Aftægtsmand at føde paa eller ej, hverken mere eller mindre, og derfor kan det saadan set være Herremanden ligegyldigt, om Fæstegaarden har et Par gamle Mennesker ekstra.

En Aftægtskontrakt, der hører til paa en Fæstegaard, skal altsaa have Herremandens Underskrift og en ekstra Erklæring, der kan se saadan ud: »At bemeldte Contract med min Villie og Samtykke er indgaaet bevidnes, og skal den i alt sit Indhold holdes og efterkommes af saavel den nuværende Fæster som af efterkommende Fæstere, saa længe Aftægtsmanden og hans Hustru lever«.

Men Herremandens Erklæring kan ogsaa være givet med Forbehold: »Aftægtsyder og Aftægtsnyder skal overholde denne fremsatte Overenskomst saa ordentlig, at den ingen Følger har for mig, og gør de det, har jeg intet imod den, men jeg maa betinge mig, at Aftægten kan ydes uden Restancer efter Fæstebrevets Indhold«.

For trods alt løb Herremanden jo dog en Risiko. Der var Landet over mange, mange Fæstebønder, der stod i Restance baade med Hensyn til Landgilde og Skatter, og da en Afgift ikke kunde undgaa at blive en ny Byrde paa Fæstegaarden, kunde den let øge Muligheden for yderligere Restancer, eller at der kom Restancer, hvor der ingen var i Forvejen, og det var ikke blot udebleven Landgilde, der gav Tab for Herremanden. Det gjorde ikke-betalte Skatter ogsaa, thi dem maatte Herremanden punge ud med.

Man kan vel derfor ikke uden videre fortænke Herremanden i, at han eventuelt tog sit Forbehold, naar han godkendte en Aftægtskontrakt. Alligevel findes der Eksempler paa, at en velvillig Godsbesidder nedsatte Landgilden for en Bonde, der fik sine gamle Forældre paa Aftægt, gældende for hele Aftægtstiden, men med Afslaget halveret, naar den ene af de gamle døde.

En Aftægtskontrakt falder gerne i to Dele og somme Tider, for alle Tilfældes Skyld, i tre.

Den kan, som nævnt, have den højtidelige Indledning: »I den Hellige Trefoldigheds Navn — « eller følgende Variant: »Udi Herrens Navn, som er alene den Kilde, af hvilken Lykke og Velsignelse nedflyde i de menneskelige Handlinger . . . lover og forbinder jeg mig til for Efterdage at opholde mine kære Forældre med al fornøden Føde og Klæder, Lys og Varme samt mulig Pleje med Lys og Varme [ved

denne Gentagelse er der tænkt paa Sygdomstilfælde samt al venlig Omgang til deres Dødsdag, og naar de ved Døden afgaar, da besørge dem til Jorden med en christ sømmelig og anstændig Jordefærd efter Egnens Skik«.

Hvis denne Form for Aftægt, der forudsætter, at Parterne udgør een samlet Familie med fælles Hus-holdning, kan gennemføres, er det det letteste for de gamle og det billigste for de unge, men da »fælle er sælle«, som et jydsk Ord siger, kan den muligvis komme ud for en for haard Belastning, saa den brister. Men hvis Parterne ikke i Længden kan spændes, og Dagene gaar med »Knuur og Muur«, saa vil det være det »christ sømmeligste«, at de skilles, og denne Mulighed er da ogsaa taget i Betragtning: »Skulde det ske, som Gud i Naade forbyde, at vi ikke kunde nyde det paa vore gamle Dage og efter vores Alders Medfør saa godt hos disse vore Børn, som vi behøver, og ej i alt bliver anset som Forældre og have vores Seng i Stue hos dem og i Varmen, saa skal vores Svigersøn og Datter forskaffe os et saa bekvemt Kammer, som vi behøver, med Loftskud, Vindue og Døre, Sengested og øvrige Indretninger tilligemed Jernkakkellovn, og hvor de udtager med os Seng, Bord, Stole og videre fornødent og behøvende — «.

Faar en opstaaet Ufred saa slemme Følger, flytter de gamle altsaa ind til sig selv i et dertil indrettet Kammer. De siger Farvel til det fælles Spisebord, den fælles aftenlige Opholdsstue og placeres inde bag et Forhæng, der vel ikke netop er et Jerntæppe, men som dog kan isolere dem ret kraftigt.

Alligevel kan enhver Form for Forbindelse mellem de gamle og de unge ikke helt være afbrudt. Selv om de gamle faar egen Indgang, kan Parterne dog næppe undgaa at ses og mødes daglig. Nu træder nemlig en

regelmæssig Aflevering af Naturalier, som den gamle Kone nu alene skal til at kokkerere med under meget ubekvemme Forhold, i Stedet for det dækkede Bord. Naturligvis kan den daglige Mælk og andre Leverancer i kold og sur Tavshed anbringes uden for en lukket Dør, men det er jo dog den samme Gaardsplads, Dørene munder ud i, og der er kun een Brønd og een Kaalgaard og een Landsbygade.

Maaske er ogsaa denne tilfældige og helt uundgaaelige Form for Møde mere end Sindene kan enes om uden nye Udladninger. Saa er det, at Kontraktens tredie Del, hvis der da er en tredie Del, bringes i anvendelse. I Henhold til den har de gamle Ret til at forlade Gaarden og kræve Aftægtsydelse eller en aftalt Erstatning for dem afleveret paa deres nye Bopæl, dog kun inden for en rimelig Afstand, der vistnok aldrig maa overstige 2 Mil. — Saa pakker de gamle altsaa deres fattige Ejendele og ages bort fra Gaarden og Landsbyen (?), der har været Rammen om deres hidtidige Tilværelse, forbi Vangene og gennem Overdrevet til en ny og fremmed Plads.

Flytter Aftægtsfolkene for langt væk, har de mistet Retten til Aftægten, men det Tab er der ingen af dem, der kan tage, saa det skal de vel vogte sig for. Det er, trods Skænderierne og Ufreden, de slap bort fra, vel ogsaa allerede Tab nok, at de kommer bort fra den gamle Gaard, hvor rimeligvis den ene af dem er født og har levet hele sit Liv, bort fra de Naboer, de i ondt og godt var sammenlevede med fra de unge Aar. Længselen efter det forspildte holder sit Indtog, og det er vist ikke helt utænkeligt, at det gamle Par nu begynder indbyrdes at mundhugges om, hvis Skyld det var, at det gik, som det gik. — Men det er nytteløs Graad over spildt Mælk. Borte er bortel

I en Kontrakt fra 1804 har de gamle forudset og der-

for taget med i deres Overvejelser, at der kunde opstaa Forviklinger, der krævede særlige Forholdsregler, eventuelt med »Skilsmisse« efter andre Delingslinier end de sædvanlige. Der staar: »I Tilfælde af Uenighed mellem os og Svigersøn og Kone eller nogen dem vedkommende, saa der bliver skyldig Aarsag til at attraa Skilsmisse og en hver Part Dug og Disk for sig selv, maa vi ligefuldt blive boende i Gaarden, om vi ønske det; da reserverer vi os den lille Stue vesten for Dagligstuen og udi Gaardens Østerhus den nye Stue til vort Bohave, hvorved det anmærkes, at den førstnævnte Stue indrettes med 2 Sengesteder, med Skorsten og Køkkenrum ved Siden af samme, med egen Lukke, saa vi kan leve adskilt fra vores Svigersøn og Datter. — Skulde kun den ene af os attraa Skilsmisse og holde egen Dug og Disk, maa den anden ligefuldt vedblive at søge Dug og Disk med vores Svigersøn og Kone. — Det Tilfælde kunde muligvis indtræffe, mod Forventning, at jeg eller Kone kunde finde gyldige Grunde til at attraa ganske at forlade Gaarden og føre Husholdning paa et andet Sted. I saa Fald erholder vi eller den af os, der flytter, følgende — « — og saa følger en Oprensning af, hvad der erholdes.

Det sker ogsaa, at de to gamle straks fra begyndelsen af Aftægtstiden faar hver sin Ordning. Det var tilfældet i *Fruerlund*, Horne S. i 1796. Kontraktens første Punkt bestemmer, at »Min Svigermoder Anne Marie Sørensdatter forlanger ingen anden Ophold, saa længe de lever, end at søge Dug og Disk med mig og min Hustru, da jeg og forsikrer, at hun skal nyde lige saa godt Øl og Mad og andet, som vi selv nyder, og have lige saa godt som vi selv, imod at hun med god Villie, saa længe hendes egen Datter lever eller er paa Stedet, hjælper til med Arbejdet i Huset, men skulde min Hustru, som er hendes Datter, dø førend hendes

Moder, eller jeg blev til Sinds at sælge Stedet til fremmede, er hun ej forbunden til noget Arbejde i ringeste Maade uden det, som hun selv er villig til, og dog alligevel skal hun nyde sit Ophold paa ovennævnte Maade indtil hendes Dødsdag«. Saadan skal hun altsaa have det. — »Vores Svigerfader« derimod skal have et Værelse helt for sig selv. Det kræver hans Alder og nogle særlige Omstændigheder, som der ikke gøres nærmere Rede for.

Nu skulde man jo tro, at naar Alder og særlige Omstændigheder gjorde det nødvendigt, at han kom til at bo for sig selv, at det saa ogsaa havde været nødvendigt, at man bragte færdiglavet Mad ind til ham, men den Hjælp har han aabenbart ikke trængt til. Han faar i Stedet for tildelt baade Rug og Byg og Malt i tilstrækkelig Mængde til en Mands Ophold, han faar $1\frac{1}{2}$ Pot Sødmælk daglig og $\frac{3}{4}$ Pund Smør om Ugen »eller, som er det samme, 2 Pund Smør i hver 3 Uger«. To Faar skal være hans med Yngel og Uld, og en Masse Brændsel faar han, men »skulde han behøve mere, saa maa han endnu paa min Hede grave 5 eller 6 Læs Tørv, men samme skal han selv grave, røgte og hjemføre«, saa nogle Kræfter har han da haft i Behold. Desuden har han altsaa været i Stand til selv at lave sin Mad, hvad der dog ikke har krævet indgaaende Kendskab til mere end et enkelt lille Omraade inden for Madlavningens forskellige Gebeter, eftersom Menuen hver eneste Dag bestod af de samme triste Ting. Julen har dog for ham været noget for sig selv. Den har hverken staaet i Julens eller Tristhedens Tegn. Juleaften blev der bragt ind til ham 2 Kander Kornbrændevin. Han er formodentlig ikke kommen til sig selv igen før efter Hellig tre Konger!

Naar Aftægtsfolkene og de unge starter med fælles Husholdning, men de gamle senere flytter ind for sig

selv, eller Forandringen eventuelt bliver endnu alvorligere, kan man for saa vidt godt sige, at det er deres egen Skyld, thi der findes næppe en eneste Kontrakt, der giver de unge Ret til at forlange og gennemføre en Adskillelse, men de unge eller en af dem kan jo desuagtet godt være Skilsmisssens egentlige Ophav ved gennem deres Optræden at have provokeret Forandringen frem.

Hvor ofte fælles Husholdning er endt med et Brud kan vel ikke efterspores. At de gamle flytter ind i en Stue for sig selv og med eget Køkken behøver da endelig heller ikke i alle Tilfælde at betyde noget i Retning af Krig paa Kniven. Den Forandring kan godt være sket i al Fordragelighed, hvad dog sikkert ikke var det almindeligste. Aftægtsforholdet var nemlig ganske givet en haard Belastning for begge Parter, saa det var meget vanskeligt for ikke at sige umuligt at undgaa Uoverensstemmelser. Hvis Sammenstød hørte hver Dag til, var det selvfølgelig bedst at skilles, men Forholdene kunde jo godt være saa snævre, at de ikke kunde komme fri af hinanden. Det var det værste af alt, og saa sad de, som en Irer vilde sige, mellem »Danskerne og Djævelen«. Nerver kunde komme i den Grad paa Højkant, at det i ondeste Tilfælde kunde føre til Mord eller Selvmord.

Uenighed med grove Spektakler i Følge kunde føre til Indgriben udefra. I Kirkebogen for *Øse-Næsbjerg* er indført (11. August 1795): »I Anledning af en Stridighed, der Tid efter anden har været, og især Søndag den 4. August sidstafvigte til megen Forargelse og Guds Navns Vanære opkom mellem Jens Sørensen og Hustru i *Heeger* paa den ene Side og deres Aftægtskone Kiersten Christensdatter sal. Lambeck Jensens Enke paa den anden Side, ved hvilken Lejlighed er falden nogle ærerørige Ord imod den sidste, ere begge

Parterne Søndagen den 11. August bleven indkaldt for mig H. Hjerrild, deres Sognepræst, der i mine tvende Medhjælpers Overværelse haver irettesat de skyldige og ellers formanet dem alle til herefter at skye al Lejlighed til onde Forligelsesmaal. — Forliget blev sluttet paa Vilkaar, at 1) Jens Sørensen og Hustru en for begge og begge for en for deres ærerørige Ord mod Kiersten Christensdatter giver til de fattige 1 Mark danske. 2) At saavel den ene som den anden Part i den kommende Tid vogter sig for at lade hinanden noget høre om denne Sag eller taler derom til andre. 3) At de Ord, som af den ene Part mod den anden er falden, skal være døde og magtesløse med mindre ny Uenighed, som Gud forbyde, skal indtræffe, da denne Sag saa staar ganske aaben og maa forfølges som en ny Sag. At vi dermed er fornøjede samt ved Guds Naade haaber at holde, hvad som lovet er, det vedstaar vi med vore Hænders Underskrift«. »En Mark danske til de fattige« var Kirkens mildeste Straf. Den haardeste var vel at blive nægtet Adgang til Nadverbordet. Døde en Synder, mens det stod paa, var han fortabt.

Naar Aftægtsfolkene fik deres Mad ved de unges Bord, var der ikke andet at sige om den Ting, end at den skulde være lige saa god og lige saa rigelig som de unge selv fik den. Dertil kom saa Spørgsmaalet om Forsyning med »Gang- og Livklæder«, om Betaling af Skatter, om Pleje og Pasning i Sygdomstilfælde og naar Alderdomssvækkelsen for Alvor satte ind og endelig den hæderlige Begravelse efter Egnens Skik. Hvis de gamle derimod fik egen Husholdning, var der meget at træffe Aftale om. Korntildelingen var vel nok den vigtigste Sag. Den kunde ske paa to forskellige Maader, men herom og om andet ved disse Kontrakter faar vi bedst Besked ved at stifte Bekendtskab med nogle af Kontrakterne. I første Omgang bliver det

Kontrakter fra sidste Halvdel af det attende Aarhundrede. Der er gamle, der maa nøjes med en Tildeling, der synes at være i Underkanten af, hvad et Par Mennesker kan klare sig med, og der er andre, der faar om ikke i Overflod saa dog rigeligt.

Den Kontrakt, der nu bliver gengivet, stammer fra *Guldager* (1790) og hører til i et Hjem, hvor der aabenbart intet var at rutte med:

Contract, hvorefter jeg underskrevne Hans Pedersen Boeberg med Hustru Birthe Ibsdatter Møller her i *Guldager* overlader og afstaar vores paaboende og tilhørende Boelssted med Hartkorn Agger og Eng 1 Td. 1 Skp. til velagte Anders Poulsen Holdgaard fra Tørring (?) Sogn, der har ægtet vores Datter Johanne Hansdatter, nemlig

1) Vi afstaar og overdrager herved til vores kiære Svigersøn Anders Poulsen Holdgaard og Hustru vores Datter Johanne vores paaboende Sted med Bygning og Besætning samt tilliggende Hartkorn 1 Td. 1 Skp., Herlighed og Rettighed, alt ligesom vi det i Følge ihændehavende Skiøde ejer og besidder med Vilkaar, at vi som Forældre bliver gaaende i Huset hos dem og i alle Maader som hidtil nyder Spise og Drikke, Ild, Lys og Varme med alle Legemets Fornødenheder efter vor Alder og Vilkaar, saaledes som vi kan være tjent med, lige saa godt som de vore Børn selv nyder det, og i øvrigt forsyner os med Pleje og Opvartning efter Fornødenhed og i Sygdoms Tid ej lader os savne det Tilsyn og Renlighed, som vi maatte behøve, og ved vores dødelige Afgang lader os hæderlig begrave og efter vores Død beholder, hvad vi efterlader os, og uden at de andre af vore Børn skal tage Del i vores Efterladenskab.

2) Som vi saaledes herved har afstaet og overdraget vores paaboende og tilhørende Sted, saa bliver vores Svigersøn og Datter herved forbunden at betale den paa dette hæftende Gæld til min Kones Broder Hr. Peder Møller i Amsterdam, som i Følge udstedede

Obligation og Forskrivning er et Hundrede og Sexten Rigsdaler, efter lovlig Opsigelse eller ved vores dødelige Afgang, og imidlertid saa længe de ere staaende at betale den aarlige Rente til hvert Aars 4. Juni i hans Hus i Amsterdam.

3) Skulde det ske, som Gud i Naade forbyde, at vi ikke kunde nyde det paa vore gamle Dage og efter vores Alders Medfør saa godt hos disse vore Børn, som vi behøver og ej i alt være anset som Forældre og have vores Seng i Stue hos dem og i Varmen, saa skal vores Svigersøn og Datter forskaffe os et saa beqvemt Kammer, som vi behøver, med Loftskud, Vinduer og Døre, Sengested og øvrige Indretninger tilligemed Jernkakkelovn, og hvor de udtager med os Seng, Bord, Stole og videre fornødent af behøvende og da aarlig give os 1 Tønde Rug og 1 Tønde Byg samt 1 Rigsdaler i Penge, Adgang til Skorsten og Ovn, Brygge- og Bageredskaber med videre behøvende af Kiedel og Kar, samt forbindes, naar de bager, tillige et Brød eller 2-3 at bage, give os aarlig af Guldager Hede 10 Læs gode Tørv, fra andre Heder 4 Læs og 1 Læs Lyng samt 1 Læs Klyne og endelig daglig, i den Tid det haves, 1 Potte Sødmælk. I dette Tilfælde vi saaledes skal have vores Kammer for os selv, udtager vi af de ved Stedet værende Faar et Par, som de daglig fodrer og græsser os, og i Tilfælde, at de skulde dø, saa skaffer vi selv et Par Faar, om vi finder det for godt, som ved vores dødelige Afgang tilfalder dem med øvrige.

4) Som ingen af vore Børn kan nyde nogen Arv fra os enten nu eller i sin Tid, men alt herved overdrages vores Svigersøn og Datter, saa er dog accorderet, at vores Datter Mette skal have fri Kammer hos dem, saa længe hun er ung og ugift og maatte forlange at være hjemme hos os, men naar hun bliver gift, ophører dette. Saa skal hun og have en Seng, som vi med hinanden udreder, saaledes som hun kan være tjent med den, og vor Evne tillader, ligeledes skal og vore andre Børn modtages i Sygdoms Tid og nyde Seng, Pleje og Opvartning med Kost og videre fornødent, saa længe de for Svagheds Skyld skulde have fornødent at være hjemme hos os eller dem. Det forstaar sig, at om de

besøge os eller dem for nogle Dage, da antages de til fælles Gode.

5) Som vi ere alle dødelige, og det lige saa hastig kan ske og være Guds Villie, at en ung kan dø som de gamle, saa i Fald vores Datter Johanne skulde dø før vi begge, saa skal ingen af vore Børn tage Arv efter hende, og om hun ej efterlader sig Barn, ej heller tillægges Arv uden vores Villie og Samtykke, ligeledes og om vores Svigersøn skulde dø uden at efterlade sig Arvinger, skal ingen af hans Arvinger tillægges Arv, saasom vi forholder os 1. Prioritet udi dette vores nu afstandne Sted for vores Ophold og altsaa ingen Skiøde kan udstedes eller dette Sted med Besætning kan siges at være deres ganske Ejendom uden denne Contract i et og alt er opfyldt, som ej kan ske uden ved begge vores dødelige Afgang.

Dets til Bekræftelse under vore Hænder ombedet Tolder Müller og Christen Hansen i Hjerting til Vit-terlighed at underskrive.

Guldager den 3. Marts 1790 (Underskrifter).

Man maa inderligt haabe, det gik, thi det forekommer nærmest umuligt, at et Par gamle Mennesker kunde opretholde Livet med det lidet, Aftægtskontrakten tildeler dem: een Tønde Rug og een Tønde Byg til et helt Aars Forbrug og dertil 1 Pot Sødmælk daglig i den Tid Koen eller Køerne var i Stand til at præstere det. Derudover vil der kun være en sæsonvis Indtægt fra et Par Faar og i Kontanter 1, siger og skriver een, Rigsdaler. Der er hverken Tale om Smør eller Æg elleer tørt Flæsk og mærkeligt nok heller ikke om Fisk, hvad dog ellers altid hører til i Aftægtskontrakter fra disse Egne. — Da de gamle intet har at lade gaa i Arv til deres andre Børn (udover en »sammenstykket« Seng til Mette), maa vi jo desværre regne med, at der absolut ikke har været Midler til Suplering af Kontraktens Tildelinger, og vi kan roligt gaa ud fra, at skilles de gamle fra de unge paa Grund af Uoverensstemmelse, for ikke at sige Uvenskab, saa faar de,

hvad de efter Kontrakten kan tilkomme, men heller ikke mere. — Der var naturligvis nogen Hjælp at faa fra den ene Rigsdaler. For den kunde man dengang købe 12 Pund Smør eller 14 Pund Flæsk, og hvis de to Gamle foretrak det søde for det fede, kunde Beløbet hjembringe 11 Potter Honning. Men maaske skulde Rigsdaleren bruges til noget helt andet. Der er adskillige andre Aftægtsfolk, der betænkes med 1 Rigsdaler kontant, og saa staar der ofte i Kontrakten: »Til Humle, Salt og Sæbe«, thi det kunde der ogsaa være Brug for.

Til Sammenligning og rigtigere Orientering skal kort gengives, hvad et Par andre Kontrakter fra Egne nær Havet tildeler de gamle af Fødevarer til et Aars Underhold.

Fra *Ho* (1782): 3 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, 3 Lispund Smør, 1½ Lispund tørt Flæsk og daglig 1 Pot Mælk, hver anden Dag sød, hver anden Dag sur. Desuden, naar Fisketid tilgaar, 3 à 4 Snese Hvilling og 3 à 4 Snese Flynder. Dertil yderligere Grønkaal, saa længe der er Kaal tilbage i Kaalhaven.

Og fra *Grærup* (1797): 3 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg aarlig og en god Ko at malke, som skal bære Kalv mellem Mikkelsdag og Jul, men naar Koen bliver seen, nyder vi hver Dag 1 Potte sød Mælk og 1 Potte sur Mælk. — 1 Lispund Flæsk og 4 Pund Ister, 2 Lispund Smør aarlig, 2 Snese Hvillinger, een Snes om Foraaret og een om Høst. Vi nyder til Humle, Sæbe og Salt 2 Rigsdaler i Penge, til Spind ½ Lispund Hør og til Lysning 2 Kander Tran. Foruden Koen at malke 4 Faar, der ligesom Koen skal græsses og fodres paa Aftægtsydrens Bekostning.

De gamle, hvem disse Kontrakter gælder for, er jo betydelig bedre stillede end Familien i Guldager vilde være, hvis den kom bort fra det fælles Bord.

I 1752 afstod Niels Hansen i Tranbjerg sin Fæstegaard, naturligtvis med Ejerens Billigelse, til sin Brorsøn Peder Jørgensen, mod en passende Aftægt. Den Kontrakt, de to Mænd indgik med hinanden, er i sig selv af Interesse, men dertil kommer, at den fik et usædvanligt Efterspil, og derfor har vi valgt at stifte Bekendtskab med den. Her er den i Hovedtrækkene:

»(Den 24. November 1752) haver jeg Niels Hansen med fri Villie og velberaad Hu formedelst paatrængende Alderdom og Skrøbelighed opladt og afstanden min i Fæste havende Gaard i Tranbjerg, som er af Hartkorn 2 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdk. 1 Alb. til Peder Jørgensen, som samme i Fæste kan antage med alt, hvad dertil hører: Bygninger, Avl og Besætning, ligesom ham og hermed overdrages alt Bohave og Løsøre bestaaende af Sølv, Kobber, Tin og Messing, Senge og Sengeklæder samt Kister, Skrine, Skabe og Bænke, som nu her paa Stedet findes med videre p. p. (præter plura: m. m.)«.

Til Gengæld for alt dette lover Peder Jørgensen at forsørge Niels Hansen, der er hans Farbroder, hans Livstid ud med »fornøden og tilbørlig Underholdning«, og hvis Niels Hansen skulde ønske at komme til at bo for sig selv, skal Peder Jørgensen skaffe ham 6 Fag Hus, møblere Stuerne, overlade ham den bedste af Gaardens Køer og 4 à 6 Faar, desuden give ham aarlig 3 Tdr. Rug og 3 Tdr. Byg, eller i Stedet for Byggen lige saa meget Malt, og naar Niels Hansen flytter ind i det 6 Fag Hus, hvis det altsaa bliver til det, skal Peder Jørgensen skaffe ham en Pige, hvis eneste Opgave skal være at opvarte den gamle og hygge om ham.

Niels Hansen hører aabenbart til blandt de mere velstaaende Bønder, og hans Fordringer er jo da ogsaa derefter. Seks Fag Hus og egen Husbestyrerinde ligger i Overkanten af, hvad Aftægtsfolk tør forlange, men han har vel ment, at alle de mange rare Metalting berettigede ham til det.

Jeg ved ikke, om han nogen Sinde fik egen Hushold med egen Husholderske, men jeg ved, at efter 5 Aars Forløb krævede »den paatrængende Alderdom og Skrøbelighed« sit, og Peder Jørgensen opfyldte samvittighedsfuld den sidste af de Forpligtelser, Kontrakten havde paalagt ham: han gav sin døde Farbroder en hæderlig Begravelse, saadan som alle Aftægtsfolk forlangte det.

Hvis Peder Jørgensen derefter eventuelt har glædet sig til en roligere og billigere Tilværelse, blev han slemt skuffet. Skønt Kontrakten mellem ham og Farbroderen i enhver Henseende var blevet til paa sædvanlig Vis, og dens Lovlighed og Holdbarhed bekræftet af den Godsejer, Bondegaarden hørte ind under, nemlig Kaptajn i Infanteriet Tøger Reenberg Teilmann til Endrupholm, blev dens Gyldighed alligevel antastet af Niels Hansens øvrige Slægtninge, der mente, at de var blevet groft forbigaaet som Arvinger.

Niels Hansen havde haft 4 Brødre og en Søster. Han var selv barnløs, men det havde hans Søkende saa vist ikke været. De var for længst døde, men efter Niels Hansens Død meldte der sig ikke mindre end 45 Efterkommere efter dem med Krav om Andel i Arven. De er alle navngivne paa 2 Pigebørn nær, der betegnes som mindreaarige.

Det er ganske interessant at se, at nogle af dem, paa trods af Stavnsbaandet, var kommet langt bort fra det endrupholmske Omraade. De fleste af dem var naturligvis med til at befolke Tranbjærg og allernærmeste Omegn. Enkelte af Pigerne (men Pigerne var jo heller aldrig stavnsbundne) var ved Giftemaal kommen ind paa andre Godser, men det var nogle af de unge Mænd, der var kommet videst omkring. Niels Hansen (23 Aar) »conditionerede« ved Sukkerrafinaderiet i København, og Niels Jeppesen (27 Aar) gjorde det

samme hos Regimentskriver Mollerup, Skanderborg Ladegaard. En af dem tjente et eller andet Sted paa Fyn, mens andre tjente deres Brød i eller ved Varde, Ribe og Tønder. Kaptajnen har aabenbart ikke haft Brug for dem hjemme paa sit Gods, skønt der dog paa den Tid hørte 268 Tdr. Hartkorn Bøndergods ind under Endrupholm, og det maa vel blive til ca. 100 Fæstegaarde.

Denne noget adspredte Flok gik nu, under Anførsel af et Par hjemlige Stridsmænd, Rettens Vej over for Fætter Peder, og Angrebet paa Aftægtskontrakten byggede de paa Danske Lov, der bestemmer, at »hvo som sit Gods og Midler, som han ejer og ejendis vorder, vil skiøde og afhænde til anden Mand for nogen skiellig Ophold til Føde og Klæder og al anden Nød-tørft hans Livs Tid, hand skal først lavbyde sine Midler til Tinge til dem, som hannem arve skulde, og hvis de ikke hannem med de Vilkor, som een anden vil ham antage, da maa den anden Mand hannem til sig annamme paa fornævnte Maade efter oprettet Contract, som til Tinge skal forkyndis«.

Denne Paragrafs Forlangende havde Niels Hansen ikke efterkommet, og jeg ved heller ikke, at andre, bortset fra et Par Enkekoner, gjorde det, og det var ingen blevet antastet for.

Det var Viborg Landsting, der skulde dømme i Sagen, og Dommen faldt den 6. Juli 1763, altsaa først 6 Aar efter Niels Hansens Død, og den gik Peder Jørgensen fuldstændig imod. Den lød paa, at da Kontraktens to Parter havde lavet deres Aftale uden om »de i Loven anbefalede [befalede!] Requisita (i Art. 9) kand bemeldte Contract som stridig imod Loven ikke være af nogen Forbindtlighed at anse, men bør aldeles være ophævet og uefterrettelig«.

Men ikke nok med det: »I Processens Omkostnin-

ger betaler Peder Jørgensen inden 4 Uger 30 Rdlr., og dertil yderligere 2 + 2 Rdlr. straks«, bl. a. for unødigt Trætte, hvad der maa siges at være os ganske uforstaaeligt.

Det var en haard Dom for Peder Jørgensen. Kontrakten mellem ham og Niels Hansen var jo altsaa indgaaet paa akkurat samme Maade, som alle andre Aftægtskontrakter i Danmark blev indgaaet og var blevet indgaaet i Mands Minde, paa ganske faa nær. Peder Jørgensen havde i god Tro givet sin gamle Farbroder Ophold og Pleje i 5 Aar og bekostet hans Begravelse, men for alt dette blev der ikke tilkendt ham saa meget som en Skilling i Erstatning. Man fratog ham bare kort og godt alt det, Aftægtskontrakten havde overladt ham og dertil altsaa 34 Rigsdaler, og det var dengang mange Penge. Desuden kunde det blive en skæbnesvanger Dom, thi efter den kunde mangfoldige af Landets Aftægtskontrakter omstødes, hvis der blot var nogen til at lægge Sag an. Og en fremtidig Overholdelse af den omtalte Art. 9 vilde volde baade Besvær og øgede Udgifter.

Men Dommen kom da heller ikke til at staa ved Magt, og det kunde Peder Jørgensen takke Kaptajn Teilmann for. Teilmann havde jo, som vi ved, ogsaa sit Navn under den nu omstødte Kontrakt, og han ønskede ikke at faa et Dokument underkendt, som han havde været med til at sige god for, og dertil kom, at det godt kunde komme til at svide til ham ogsaa — i Form af Restancer — hvis han fik en af sine Fæstebønder halvvejs ruineret.

Da derfor Viborg Landsting havde afsagt sin Dom, appellerede Teilmann Sagen til Højesteret, der uden Forbehold kasserede Landstingsdommen med den Begrundelse, at den hvilede paa urigtige Præmisser. Efter denne Irettesættelse og Vejledning ovenfra maatte Vi-

borg Landsting altsaa til det igen; og Dom Nummer 2 faldt den 15. Januar 1766 og gik, uden Skelen til den første Dom, ud paa, at Aftægtskontrakten mellem Niels Hansen og Peder Jørgensen var en rigtig affattet og gyldiggjort Kontrakt, der oven i Købet nu er »confirmeret ved allernaadigste Højesteretsdom af 30. April 1764«, og derfor »kiendes for Ret: at Peder Jørgensen bør for Tiltale fri at være«.

Det blev saaledes til Nederlag for de 45, men det kan nu ikke have været det meget store Tag for den enkelte; 45 er et stort Tal at dividere en Arv med. Og saa slap de for at ryge i Totterne paa hinanden, hvilket jo nok vilde være sket, naar de skulde have været i Gang med at dele Metaltingene og de andre rare Sager imellem sig.

For øvrigt har en Aftægtskontrakt utvivlsomt kun meget sjældent forurettet andre Arvinger. Var der flere Børn, og det var naturligvis det almindeligste, tog Forældrene efter Evne Hensyn til dem, naar de gik paa Aftægt, og desuden var Udgifterne og Besværet ved at have gamle Mennesker gaaende paa Aftægt næppe i ret mange Tilfælde blevet fuldt opvejet af Gevinsten. Der var, ved vi, Folk, der gik paa Aftægt, før de var fyldt 50, og som holdt ud, til de var over 80. Og saa var der dem, der var meget vanskelige at have med at gøre. — Det har Hans Cortsen i *Klinting* sikkert været:

»Kiendes jeg underskrevne Hans Cortsen i *Klinting* og hermed vitterliggiør at have Sted og Fæst, som jeg hermed steder og fæster til min Søn Jens Hansen ibd. (samme Sted) det Sted her i *Klinting*, som jeg selv beboer, staaende for Hartkorn efter nye Landmaalingens Matricul 2 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk., hvilket Sted med Bygning og al den Ejendom og Rettighed, som dertil ligger eller tilligge bør; meer bemeldte Jens Hansen maa

nyde, bruge og beholde i Fæste sin Livstid ud, alt paa efterskrevne Vilkaar, at han deraf i rette Tider svarer alle Kongl. Skatter og Contributioner, som ere eller herefter paabudne vorder, holder Gaardens Bygninger forsvarlig vedlige, ikke driver Jorden til Upligt, ej heller noget deraf enten bortlejer eller i andre Maader lader frakomme, samt betaler mig udi Landgilde til hvert Aars Martini 5 Rdlr. Nok skal han desforuden forskaffe mig og min Hustru fornødent Ophold, saa længe vi lever, indtil den sidste ved Døden afgaar, som jeg selv herefter haver Magt til at lade ved en Contract bestemme, hvor meget det aarlig skal være. — I øvrigt holder han sig Hans Kongl. Majestæts Love og Forordninger efterrettelig i alle Maader og er mig som Hosbond hørig og lydig, alt under dette sin Fæsters Fortabelse og anden vilkaarlig Straf« (16. Marts 1778).

Ligeegyldigt hvorledes den kommende Aftægtskontrakt bliver forment, kan der vist ingen Tvivl være om, at her bliver den gamle en ret umedgørlig Aftægtsmand, og at der aldrig kan blive Tale om, at Uoverensstemmelser mellem Parterne kan fjernes ved, at de taler sig til Rette. Den Slags egenraadige Fædre kunde i det lange Løb ikke undgaa at blive en haard Belastning som Aftægtsmænd.

Desuden er det, at en Selvejerbonde bortfæster sin Gaard til Sønnen paa Livstid, et enestaaende Tilfælde. Jeg har i hvert Fald ikke truffet paa det andet Steds. — Hvordan staar Sønnen i det, naar Faderen dør?

Inden vi glemmer Processen mod Peder Jørgensen i Tranbjærg gengives en Kontrakt, der har rettet sig efter »meerbemeldte Art:«

»Fledføringscontract oprettet mellem undertegene Degneenke efter Laurids Christensen i Nr. Nebel og Degnen Christen Lauridsen ibd. saaledes: Da vedhæf-

tede Lovbuds Tv [Tingsvidne] af 17. og 24. f. m. samt 5. hujus deels viser og indeholder en Specification over alt, hvad jeg ejer, og deels, at ingen af mine øvrige Arvinger efter Lovbydelsen af disse Ejendele har meldt sig for paa nogen Maade at vilde modtage mig, saa erklærer jeg herved at have med Laugværges Raad (og Samtykke) fledført mig med min Søn Christen Lauridsen, Degn i Nebel, ligesom jeg og nu fledfører mig samt til endelig Arv og Eje fra mig og mine øvrige Arvinger overdrager alt, hvad jeg ejer eller ejendes vorder af hvad Navn nævnes kan, og det paa følgende Vilkaar:

1. a) Siden al min vitterlige Gield til Dato er betalt, og jeg formedelst denne Contract sættes ude af Stand til herefter at contrahere nogen Gield [en Reminicens fra den middelalderlige Fledføring], saa hviler i saa Fald [hvis hun alligevel skulde gøre det] intet Ansvar paa min Søn«.

Og derefter følger saa, hvad Sønnen skal yde hende, og det er slet ikke saa lidt.

b) Husværelse, Ildebrændsel, Klæde og Opvartning bliver han pligtig til min Dødsdag at give mig saaledes: et tæt og varmt Kammer forsynet med Bord, to Stole og et Sengested med gode varme Klæder udi, samt en Jernkakkellovn og det fornødne Brændsel i samme. Gode varme Gangklæder til Søgende (Søgn) og helligt, som fornyes hvert Aar, om jeg finder det fornødent, ligeledes godt reent Lintøj, der vel vedligeholdes og jævnlig vadskes. Føden gives mig saaledes som min Søn og Familie selv nyder, sund og god. Men er der nogen Slags Mad, jeg ikke kan taale, da er han pligtig til at give mig anden Mad i Stedet efter min Begæring. Som et gammelt skrøbeligt Menneske behøver jeg megen Opvartning, samme maa han ingenlunde lade mangle, om han endog desformedelst skulde holde Pige.

c) Naar jeg dør, skal han give mig en anstændig Begravelse efter Egnens Skik og omtrent som min Mand havde.

d) Under disse Betingelser staar Contracten urykkelig. (Der staar »uryggelig«).

2. Alle disse Punkter forbinder jeg Christen Lauridsen mig og Arvinger herved til under de Vilkaar og paa den Maade, denne Contract bestemmer, paa det nøjeste fra min Side at opfylde, og saaledes sluttes denne Contract, der straks tinglæses samt herved med vore Hænders Segl bekræftes«.

(Og saa følger alle Underskrifterne — ogsaa Vitterlighedsvidnernes).

Denne Kontrakt gør saa meget som det i det attende Aarhundrede er muligt at gøre for at komme til at ligne Fortidens Fledføring, og saa er der det særlige ved den, at der ingen Jordejendom indgaar i »Handelen«, hvad der ellers er den nødvendige Forudsætning for en Aftægtskontrakt.

Men det sker dog ogsaa af særlige Grunde, at der afviges fra den almindelige Regel. Det kan jo f. Eks. ske, at en Svigersøn selv sidder paa en Gaard, som han foretrækker at blive paa frem for at flytte ind til Svigerforældrene. Saa modtager han andet godt til Gengæld for Aftægtskontrakten.

Omkring 1790 (det Aar er Kontrakten tinglæst, men den kan godt være udfærdiget mindst et Par Aar før) kom Christen Pedersen og Hustru Ingeborg Mikkelsdatter fra Snogbæk i Sottrup Sogn paa Sundeved og nær Allsund paa Aftægt hos deres Datter og Svigersøn i *Rovsthøje i Grimstrup Sogn*. Svigersønnen hed Iver Christensen. Det var et langt Flyt og en besværlig Rejse for et Par gamle Mennesker i de Dage, og det maa have været noget af en Omvæltning for dem at komme fra næsten den skønneste Egn i det »skønne Land med Dal og Bakker fagre« ud til et fattigt, forblæst og nøgent Landskab.

Iver Christensen fik altsaa ingen Ejendom til Gengæld for Aftægten, men han fik en Mængde andre rare Ting. Han fik i Medgift 16 Rigsdaler og et rente-

frit Laan paa 104 Rigsdaler, der engang med Tiden helt vilde blive hans, og saa fik han desuden »følgende Møbler og Bohave: en Seng bestaaende af 3 Dyner, 2 Lagener og Puder, 1 do Seng, ringere, en Egekiste, 1 Fyrskrin, 2 Egeborde med Skuffer under, 1 Brøggerkedel og 2 Messing Haandkedler, 1 Jern Bilægger-Kakkelovn, 1 Væv med Tilbehør, 1 Haandqværn, 1 Bagetrug, 1 Vandtønde, 2 Egeballier, en Brøde til Hør (et Redskab, hvormed Hørren brydes), 1 Hørbefte (til at puste Hørren med), 2 Barrer, 6 Vandtønder, 9 Kornsække, 1 Fyrbækken, 2 Stole, 2 Spande, 1 Huel-Skovl, 1 Kaste-ditto, 3 Drøfttruge (at drøfte er at rense Kornet ved at slaa det op i Vinden), 2 Grøftelspader, 2 Forke, 1 Halvtønde, 1 Lergryde, 2 Ege-Bislager (Skodder at tætte for Vinduerne); 2 Kieldskeer (kæder til at hænge en Gryde op i over et aabent Ildsted), 2 Jerngryder, 2 Lysesetager, den ene af Messing, den anden af Tin, 1 Timeglas, 1 Thims (til Behandling af Melet før Bagningen), 1 Staaltraadssold og tvende smaa Spejle«.

Til Gengæld for alt dette skulde de to gamle saa have alt det nødvendige til Livets Ophold og en venlig og kærlig Omgang. Det gik dem imidlertid ikke saa godt i Rovsthøje. Datteren, Iver Christensens Kone, døde allerede inden Udgangen af 1791, 30 Aar gammel, og saa vilde den gamle Christen Pedersen af en eller anden Grund ikke længere blive boende ude i Rovsthøje, men flyttede ind til Grimstrup mellem lutter fremmede. Om ham staar der i Grimstrup Kirkebog, at »den 6. November 1792 blev Christen Pedersen i Grimstrup begravet, 76 Aar gammel. Han var et Par Aar tilforn flyttet her til Sognet fra Sottrup i det slesvigske til en Stifdatter i Rovsthøje, men som døde et Aars Tid før han, hvorover han flyttede til Grimstrup. Han gik frisk i Seng om Aftenen, men blev om Natten

heftig angreben og døde inden Morgenens«. Konen Ingeborg Mikkelsdatter var vist nok blevet hos Svigersønnen ude paa Gaarden. Her døde hun i Marts 1800, 78 Aar gammel.

I de Aftægtskontrakter vi hidtil har stiftet Bekendtskab med, har de gamle, hvis de ikke havde »Dug og Disk« tilfælles med de unge, faaet tildelt en vis Mængde Korn til Dækning af deres Forbrug af Brød og Grød, og det var, saa vidt mit Kendskab til Aftægtskontrakter rækker, langt den almindeligste Maade at gøre det paa, men i Ribe Amt er der dog et ret stort Antal Aftægtsfolk, der foretrækker at faa tildelt Jord, saa de selv kan avle deres Korn. Hvor meget Korn disse Aftægtsfolk faar til Dækning af deres Behov, kan vi ikke sige noget bestemt om, men det er klart, at det er stærkt svingende fra Aar til Aar, eftersom Vejret arter sig, men de maa vel mene, at det er en Risiko værd. Den 12. Januar 1789 blev der tinglæst Aftægtskontrakt mellem Fæstebonden Jens Knudsen og hans Søn Peder Jensen i *Næsbjerg*. Sønnen overtager ikke blot Gaarden i Fæste, men faar samtidig Skøde paa en lille »Ejendom«, som Faderen er Ejer af, men hvorpaa der tilsyneladende ingen Bygninger er.

Foruden at Aftægtskontrakten først og fremmest har til Opgave at sikre de gamle deres Tid ud, kunde der ogsaa være andre vigtige Ting at iagttage, og det var der her.

Aftægtscontract. Imellem mig Jens Knudsen og Hustru Maren Pedersdatter paa den ene Side og min Søn Peder Jensen paa den anden Side er følgende Forening indgaaet saaledes, ligesom jeg Jens Knudsen godvilligen forhen har afstanden min i Fæste havende Gaard til min Søn Peder Jensen, saaledes afstaar jeg nu til bemeldte min Søn en mig tilhørende Ejendom bestaaende af Hartkorn ny Matrikel 4 Skp. $\frac{1}{2}$ Alb. og hannem derpaa meddeler lovformelig Skiøde, dog forbe-

holder jeg for mig og min Hustru paa Livstid følgende:

1) Udtager jeg Jens Knudsen 4 Faar, en Kiste, en Seng, et Bord, en Hæng-Skaf, en Hiølle, en Spade, 2 River, en Øxe, en Øltønde med videre, som til saadant en liden Husholdning maatte behøves, Brygge- samt Bageredskab bliver til fælles Brug, ligesom og Kedel og Kar til fornøden Brug for os, vort Korn til og fra Møllen, samt fornøden Kaaljord ved Huset, indhegnet og vedligeholdt.

2) Fremdeles om og naar jeg eller Hustru ved Døden afgaar, beholder den længstlevende den fulde Aftægt til sin Død, og maa ikke vores Søn derimod have noget, at den længstlevende finder for godt sig i nyt Ægteskab at indlade. Dog skal alt vores Efterladenskab tilhøre vores Søn eller Arvinger, og den i saa Fald efterladte Ægtefælle ej nyde andet af vor Søn efter sin afgangne Ægtefælles Død end fri Hus.

3) Her foruden lover og forpligter jeg Peder Jensen mig eller Efterkommere paa Stedet ej alene at forskaffe mine Forældre 8 Fag Hus i beboelig Stand med Vinved og Døre, Loftskod og Sengesteder, men endog aarlig give dem 4 Skæpper Udsæd i hver Indtægt, hver Skæppe Udsæd beregnet for 250 Qvaderat-Skar, samt Eng til tre forsvarlige Læs Hø i Middel Eng. Forskrevne Agerland skal jeg drive og dyrke dem lige saa godt som mit eget med at udage deres Giødsning, pløje, saa, harve og til deres Hus hiemage Afgrøden, ligesom jeg ogsaa skal høste deres Korn, slaa deres Eng, naar de for Alderdom ej kan og for Svagheds Skyld selv forrette det.

4) Skaffe mine Forældre hvert Aar i rette Tid fornøden Ildebrændsel (30-40 Læs), som jeg skal grave, naar de ikke selv kan.

5) Skal ogsaa Peder Jensen eller Efterkommere, naar mine Forældre bliver gamle, gaa dem til Haande med Tilsyn og Opvarning, særdeles i Sygdom, samt naar de ved Døden afgaar, da en hæderlig Begravelse og Jordefærd mod at beholde al deres Efterladenskab.

6) Jeg lover at give og svare hver af mine tre Søstre saaledes: a) Min Søster Anne Jensdatter giver jeg 50

Rdlr. — skriver halvtredsindstyve Rigsdaler — hvilken Sum hos mig bliver staaende uden Renter, saa længe indtil hun kommer i Mands Væрге, en Seng til 14 Rigsdaler samt hendes Trolovelse og Bryllup. b) Min Søster Magrete Jensdatter, der ikke har fuldkommen Legemsførelse og desaaarsag forbliver hos mine Forældre, naar de uddrager paa deres Aftægt, forskaffer jeg efter deres dødelige Afgang Huslye samt fornøden Ildebrand og desuden aarlig 12 Skpr. Rug; 4 Skpr. Byg, føder og græsser hende et Faar med mine egne samt i Sygdom og Svagheds Tilfælde gaa hende til Haande med Tilsyn og Opvartning, saa længe hun lever, hvorimod hendes Arvemidler hos mig uden Renter bliver staaende. Men skulde hun imidlertid, da hun endnu opholder sig hos sine Forældre, blive forsørget, skal jeg Peder Jensen ligeledes give hende 50 Rdlr., skriver halvtredsindstyve Rigsdaler, som er indestaaende hos mig uden Renter, en Seng, saa god som 14 Rigsdaler og hendes Trolovelse og Bryllup. Skulde nogle Aar endnu forbigaa efter hendes Forældres dødelige Afgang, og hun saa indlader sig i Ægteskab, og hun imidlertid har nydt foranførte Korn aarlig, da afkortes for hvert Aar, hun har nydt samme, 2 Rdlr. c) Min Søster Kierstine Jensdatter, der ikke heller er stærk af Legemskræfter, og som agter sig at lære Væverhaandværk, skal jeg forstrække med Penge eller Korn til denne Bekostning, dog at afkorte i hendes Fædrene- og Mødrenearv, hvad hun i saa Fald nyder. Naar hun er 30 Aar, og hun ej forinden bliver forsørget, skal jeg hende hos min Søster og ligesaa skaffe Husværelse og Ildebrand, samt give hende aarlig 12 Skpr. Rug og 4 Skpr. Byg, føde og græsse hende et Faar med mine egne, mod at hun af sine Arvemidler, der indestaar hos mig, ligeledes uden Renter, afkorte aarlig 3 Rdlr., og om hun nogen Tid skulde blive forsørget, da giver og betaler jeg hende ej alene, hvad endnu maatte restere af hendes Arvemidler, hvis hele Sum er 50 Rdlr., men og en Seng, saa god som 14 Rdlr. og hendes Trolovelse og Bryllup, men skulde hun ej nogensinde indlade sig i Ægteskab, da skal hun ligesom hendes Søster Magrete nyde ovenstaaende Korn og Husleje samt Tilsyn og Opvartning i Syg-

doms- eller Svagheds Tilfælde, og disse mine Søstre, naar de ved Døden afgaar, skaffe dem en sømmelig Begravelse, hvorimod jeg eller (mine) Arvinger uden videre Skifte eller Deling nyder alt deres Efterladenskab«.

Da Jens Knudsen og hans Kone Maren Pedersdatter gik paa Aftægt, var han 61 og hun 63 Aar. Sønnen var 32. Det var naturligtvis Jens Knudsen, der fik indført i Kontrakten, at Sønnen maatte finde sig i, at den længslevende af Forældrene eventuelt giftede sig igen. Han har bestemt regnet med, at det vilde blive ham selv, der fik den Chance. Hans Kone har rimeligvis allerede ligget for Døden, da Kontrakten blev tinglæst, den 12. Januar. I hvert Fald var hun baade død og begravet inden samme Januar Maanedes Udgang. Han benyttede sig ogsaa af den Ret, han havde betinget sig, men der gik dog 2 Aar, før han fandt en Enkekone, der passede ham. Han holdt derefter ud i mere end 25 Aar. Han døde den 1. November 1816, 88 Aar gammel. Da havde han været paa Aftægt i henved 28 Aar. — Men der var andre Aftægtsfolk, der holdt ud endnu længere.

Til Oplysning vedrørende en enkelt Del af Jens Knudsens Aftægtskontrakt tjener, at en »Skar« svarer til en Favn og er altsaa 3 Alen. 250 »Quaderat-Skar« er saa da 2250 Kvadratalen eller nøjagtig $1\frac{2}{7}$ Skæppe Land. Jens Knudsen faar altsaa ca. 5 Skæpper Land i hver Indtægt, men hvor meget det bliver til i alt, kan vi jo ikke vide, naar vi ikke kender Indtægternes Antal. Men selv om vi kendte dem, vilde der dog være uløste Spørgsmaal tilbage, for det er i hvert Fald sikkert, at ikke alle Indtægterne var under Plov hvert Aar.

I en anden Kontrakt fra Ribe Amt faar Aftægtsmanden tildelt 7 Agre i hver sin Indtægt, og saa hed-

der det: »Dersom de ovenmeldte Agre ej skulde tilveje passe sig med Sæden (4 Skæpper i hver Ager), da skal det rettes, *efterhaanden* som vi kommer til at tage ind«, og dette »*efterhaanden*« er jo da tydeligt nok. Og naar det i en anden Kontrakt staar, at Aftægtsmanden skal have Jord til 4 Skæpper Udsæd i hvert Aars Indtægter, kan det ogsaa kun betyde, at Indtægterne ligger og venter paa, at det *efterhaanden* skal blive deres Tur til at bære Korn.

Fra en anden Egn af Jylland (Djursland) angives om en Gaard, at den har 8 Indtægter, hvoraf altid 4 er i Brug, og de andre 4 hviler, og der er Sædskiftet i de 4 Aar: Byg, Rug, Rug og Havre eller noget i Retning af halvt Havre og halvt Boghvede, men om Boghveden siges det, at den er en vanskelig Afgrøde.

Efter dette vil vi tillade os at antage, at Jens Knudsen og ligestillede Aar for Aar har kunnet saa Korn i 4 Indtægter, hvilket giver en samlet Udsæd paa 2 Tønder Korn. For at de skulde kunde klare sig med det, skulde de have et Gennemsnitsudbytte paa 3 à 4 Fold. — Lad os haabe, de har faaet det!

— Naar der i en Gaard, hvor de gamle kom paa Aftægt, var ugifte Søstre, var det en Regel, at det blev paalagt Aftægtsyderen at bekoste disses Trolovelse og Bryllup, muligvis med Seng og Kiste, naar den Tid kom. Denne Forpligtelse blev, som vi har set, ogsaa paalagt Peder Jensen i Næsbjerg, uden at de tilhørende Festligheder dog blev nærmere præciseret. Det blev de derimod i en Kontrakt fra 1788 mellem Greger Hansens og Svigersønnen Jørgen Nielsen fra *Brøndum* (Skast Herred). Her maatte Svigersønnen og hans Hustru love »at give min Datter Anne hendes Trolovelse og Bryllup efter Egnens Skik og Brug og den allernaadigste Forordning, naar det maatte behage Gud at sætte hende i Ægtestand«. Der burde have

staaet Forordninger, thi der kom 2. Den første kom 19. Februar 1783 »anlangende hvorledes for Fremtiden skal forholdes med Trolovelse«, og den anden kom 12. Marts samme Aar og drejede sig om Bryllupper, Barnedaab og Begravelser. Meningen med disse Forordninger var, at man vilde indskrænke Fraadseriet, Drikeriet indbefattet, ved de tilhørende Gilder.

De fleste Steder i Landet — om ikke overalt — var det umuligt baade at følge Skik og Brug og samtidig overholde Forordningerne, og der kom da ogsaa en Masse Bøder ud af det, fordi saa mange valgte at følge Skik og Brug hellere end Forordningerne.

Om Trolovelser befaledes, at »ingen Gilde eller Sammenkomst maa holdes i Anledning af nogen Trolovelse, men enhver skal forføje sig fra det Sted, hvor Trolovelsen holdes, hjem til sit Hus«, og da det tilmed forbydes de unge at flytte sammen før Brylluppet, saa er dermed hele Trolovelsesforestillingen efter Bøndernes Mening degraderet til det rene ingenting.

Med Hensyn til Bondebryllupper saa maatte der ved disse Gilder højst være 32 Personer tilstede, Brudeparret indbefattet. Der maatte dækkes op med 4 Retter Mad, men ikke skænkes Vin eller Kaffe, og Andendagsgildet skulde indskrænkes til, at »16 af Bryllupsgæsterne maa 2. Dagen komme tilsammen om Aftenen Klokken 6 og danse til Midnat, dog uden at maa sættes til Bords«.

Det kneb altsaa ofte for Bønderne at overholde disse guldbergske Sparebestræbelser. De trængte til — som en Modvægt til den daglige Ensformighed — at slaa Gækken løs en Gang imellem, og det havde de brugt Trolovelser, Bryllupper og Barnedaab til, undertiden ogsaa Begravelser.

Det kunde godt blive et Problem for Svigersønnen Jørgen Nielsen at finde ud af, hvordan han skulde

gribe Sagen an. Der var da endelig ogsaa en ugift Søn i Gaarden hos Jørgen Nielsen. Ogsaa ham skulde han tage sig af: »Saa giver de og min Søn Hans Christian sin Morgenbryllup saavel som 4 Lau [Sæt] Klæder: et blaåt, et sort, et blakket og et Lau daglige Klæder, saa og en Kiste, som nu leveres ham af dem, der er paa Stedet. De 4 Lau Klæder leveres min Søn, inden han naar sit 25. Aar«.

Naar Hans Christian engang skulde giftes, skulde Brylluppet jo staa i Brudens Hjem, men før det store Slag stod der, blev der i de tidlige Formiddagstimer holdt et indledende Gilde i Brudgommens Hjem for dettes nære Omgangskreds. Det var dette Gilde, der kaldtes »Morgenbryllup«.

Der kunde være meget andet at fortælle om Aftægtskontrakterne fra sidste Halvdel af det attende Aarhundrede, men det vil jo nok føre for vidt. Men naar der nu er fortalt saa meget om de almindelige Kontrakter, maa det kunde have Interesse at stifte Bekendtskab med en Kontrakt, der giver Oplysning om en særlig Klasse af Mennesker ude paa Bondelandet. Vi vil besøge en Møllerfamilie i Lydum.

»Anno 1799 den 12. November blev i Lydom Mølle holdt et Samfrændeskifte«, hvor Enken Enne Hansdatter og hendes Børn og en Svigersøn traf de nødvendige Aftaler for Fremtiden og skiftede Arv imellem sig. Der var 4 Børn, nemlig en Søn og tre Døtre, hvoraf den ene var gift med Møller Jens Hansen i Tarm, mens de to andre var hjemme og ugifte.

Sønnen Ulrich Beck, der var den yngste i Flokken, lidt over 25 Aar, fik Møllen som sin Part, men der fulgte dog visse Forpligtelser med.

De tre Døtre fik hver 1800 Rigsdaler og endvidere 3 Dynere og 3 Puder, »som her i Boet findes ny liggende«, samt 4 Lispund godt Fyld, et Par Hørgarns- og 2 Par Blaargarns-Lagener, hvidt Hørgarnsovertræk til 2 Puder, en Egekiste med Laag og Beslag. Desuden

fik den yngste Datter, der hed Kirsten, for sin Del alene yderligere 6 Blaargarns-Duge, en stor Drejelsdug og 6 Haandtørrer. De to andre Døtre hed Maren og Margrete. Det var Maren, der var gift.

Moderen Enne Hansdatter gav Afkald paa at faa direkte Andel i Arven, men saa skulde Ulrick til Gengæld have hende paa Aftægt, forsørge hende og forsyne hende godt og rigeligt med alt fornødent hendes Livstid ud. Hun skal blive boende i Lejligheden som i Mandens Tid, til at begynde med i hvert Fald. Maaske ender det med, at hun ønsker at komme til at bo for sig selv. I saa Fald skal Sønnen indrette hende »et beqvemt Værelse«, bestaaende af en Stue, et Sengekammer med Fielgulv, en Jernkakkelovn og alt videre fornødent. I Sengekammeret skal der være 2 Sengesteder. Hun skal ogsaa have baade Køkken og Spisekammer, og alt skal være med Loftskud. Ulrick skal befordre hende til Kirke, og hvor hun ellers faar Lyst til at tage hen. — Hvert Aar skal der gives hende et helt Fedesvin paa mindst 12 Lispund og ogsaa andre spiselige Ting (Mel). Endelig skal hun aarlig have 100 Rigsdaler i Kontanter, og ved Hjælp af dem kan hun skaffe sig mange attraaværdige Ting. Jeg ved ikke, om det endte med, at Enne Hansdatter flyttede ind i egen Lejlighed, men hvis hun gjorde det, maatte hun efter Aftægtens Bestemmelser medtage følgende: 5 Dyner, 5 lange Hovedpuder, 4 smaa ditto, 5 Par Blaargarnslagener, et Par Hørgarns do, Omhæng til 2 Senge, 4 daglige Duge, 1 Drejels do, 4 daglige Haandklæder, 2 Kobberthedler, 2 Messing-Lysetager, 1 Slagklokke (et Vægur, der kunde slaa Timeslag), 4 Stole og en »Lehnestol«, et Fyrbækken og 1 Natbækken, et Træbord, et Hængeskab med 5 Skuffer, et halvt Dusin Tintallerkener, et Tinsuppefad, et do. Fiskefad, et halvt Dusin Thekopper, en Thepotte, en Spølkumme, en Mælkekande, et halvt Dusin Sølvspiseskeer, en do. Sukkertang, et halvt dusin Theskeer, en Dragkiste, en Kjern, en stor jernbundet grøn Kiste, en Ballie, en Spand, en Strippe, en Ildklemme, en Rist, en Trefod, en Fjerdingkedel, en Kaffekværn, en Huspostil samt hvad videre til fornøden Brug, Enken maatte behøve,

og som ikke maa nægtes hende, og som saa alt falder tilbage til Sønnen ved hendes Død. Enten hun flytter ind til sig selv eller ej, skal hun efter sin Død have en hæderlig Begravelse efter Egnens Skik.*)

Paludan Müller sammensætter i Adam Home en Selskabskreds, der bestaar af »hver dannet Møller, hver gentil Forpagter, hver gejstlig Mand, der Fedekalven slagter«. — Der kan ingen Tvivl være om, at Fru Enne i de ca. 35 Aar hun var Husfrue i Lydum Møllegaard paa værdig Maade har kunnet tage imod baade den gejstlige Mand og den gentile Forpagter og ved Kaffebordet kunnet drøfte alvorlige Emner med Pastoren paa kyndig Maade i Kraft af den aandelige Ballast, Læsningen i Postillen havde bibragt hende.

Og saa vil jeg nu til sidst, for at Læserne kan se, hvordan Forholdene ændrer sig, gengive en Aftægtskontrakt fra 1844. Den er fra en almindelig Bondegaard i *Sig, Torstrup Sogn*, og er Udtryk for noget gennemsnitligt og god til Brug ved Sammenligning, men er dog ogsaa i en enkelt Retning noget for sig selv. Det er af begge disse Grunde, jeg har valgt den. Men til yderlig sikker Belysning af Forholdet følger derefter Uddrag fra et Par andre Kontrakter.

Aftægtskontrakt oprettet mellem Mads Jensen af Siig som Aftægtsgiver og Peder Madsen med Hustru Mette Madsdatter og Moder Kirsten Pedersdatter som Aftægtstagere.

1) I Anledning af, at Peder Madsen Dags Dato har meddelt mig Mads Jensen Skøde paa hans Gaard i Siig, forbinder jeg mig og Gaardens efterkommende Ejer til uden Betaling at have ham og Hustru Mette Madsdatter samt Moder Kirsten Pedersdatter i aarlig Aftægt deres Levetid efter følgende Poster:

a) Til Beboelse for Aftægtsfolkene sættes 4 Fag i

*) Om Lydum Mølle i det hele taget og Enne Hansdatter se H. K. Kristensen: Nr. Nebel — Lydum Sogne 279—83.

den vestre Ende af Vaaninghuset i fuldkommen forsvarlig Stand med Loft, Vinduer, Døre, Gulv, Sengesteder, 1 Kakkelovn, 1 Skorsten med videre, som hører til at give en anstændig og beqvem Bolig. Vedligeholdelse til den sidstes Død.

b) Saa længe alle 3 Aftægtsfolk lever, leveres dem følgende Ophold: aarlig 4 tdr. 6 Skpr. Rug, 1 Td. 2 Skpr. Byggryn eller Boghvedegryn, mest af den Slags, hvoraf haves stort Forraad, 1 Td. 4 Skp. Malt, 1 Td. Byg og 1 Rigsbankdaler kourant i Penge. Halvdelen om 1. Maj og Halvdelen om 1. November. 7 Pund sød Ost ved Midsommertid, en fjerde Part af en Kalv hvert Fjerdingaar, 2 Lispund usaltet Flæsk, 2 Pund Humle, 12 Pund Hør og 6 Pund Talg i Efteraaret, 2 Lispund tør Torsk, $\frac{1}{2}$ Lispund Hvilling om St. Hans, 6 Kander Brændevin med 2 Kander hver Gang til Jul, Paaske og Pinse, 2 Skæpper middel Salt, 8 Pund Tobak, 4 Pund Kaffeboender, 4 Pund Sukker, 4 Pund Cicorium efterhaanden naar forlanges. Daglig leveres $2\frac{1}{2}$ Kander nymalket Mælk fra Majdag til 1. November, men kun 2 Kander daglig den øvrige Tid af Aaret, ugentlig 2 Kander sur Mælk eller Kernemælk og 1 Pund Smør. Endelig erholder de hver Mortensdag 2 Tdr. Kartoffler.

c) Samtlige fornævnte varer, samt hvad de forøvrigt efter denne Contract skal ydes, maa være gode og forsvarlige samt leveres med anordnet Maal og Vægt.

d) Ildebrændsel: 4 Læs Tørv af 8 Snese pr. Læs af Sødersiigs Hede, 16 Læs af samme Størrelse fra Hjemheden, 2 Traver Pluklyng samt 10 ordentlige Læs Klyner — alt i rette Tid, tørt og godt, sat i Klod ved Aftægts huset med fornøden Dækning.

e) Til Haveurter skal vi have $\frac{1}{3}$ af Gaardens Kaalhave, som gødes, dyrkes og graves for dem efter Anvisning. Sædfrøet leverer de selv til.

f) Naar en af Aftægtsfolkene dør, bortfalder aarlig 6 Skp. Rug, 2 Skp. Gryn, 4 Skp. Malt, 4 Skp. Byg, $\frac{1}{2}$ Kande nymalket Mælk daglig fra Majdag til 1. November, endvidere bortfalder aarlig 8 Pund Flæsk og 8 Pund Torsk.

g) Gaardens Ejer skal fodre og med deres Yngel

græsse 5 Faar for Aftægtsfolkene; dør nogen af de gamle Faar ved Vanheld, indsættes andre i Stedet for paa fælles Bekostning. Ved en af Aftægtsfolkernes Død bortfalder det ene Faar.

h) Til den længstlevende bestemmes Aftægten saaledes: $2\frac{1}{2}$ Td. Rug, 6 Skp. Malt, 4 Skp. Byggryn, 4 Skp. Boghvedegryn, 1 Lispund tørt Flæsk, 1 Lispund tørt Kød, 1 Lispund tør Torsk, 1 Skæppe middel Salt og 2 Pund Humle aarlig. 1 Kande nymalket Mælk hver Morgen, 1 Potte Brændevin maanedlig og 2 Snese Hønsæg hvert Fjerdingsaar. Brændselet nedsættes til 4 Læs Tørv af Søndersig Hede, 12 Læs af Hjemheden, 7 Læs Klyner og 1 Trave Pluklyng. Faarene nedsættes til 2 gamle foruden Yngelen.

i) Til de Potter (Jydepotter), Aftægtsmandens Kone vil forfærdige, leverer Gaardens Ejer de fornødne Materialier af Sand, Leer og Brændsel samt transporterer Potterne til Hjerting imod derfor at nyde Halvdelen af, hvad de koster. Ejeren leverer Lyng til Potternes Indpakning.

k) Aftægtsfolkernes Korn føres til og malet fra Mølle og de selv et Par Gange om Aaret til og fra Kirke. Af Gaardens Brønd, Brygge- og Bageredskaber faar de fri Afbenyttelse. Til Baging leveres fornøden Brændsel. I Sygdomstilfælde nyder de fornøden Pleje, Mad, Vask, Bryggeriarbejde m. m. saaledes som for Gud og Mennesker kan forsvares.

l) Det tillades Aftægtsfolkene at have 3 Høns gaande blandt Gaardens egne, og hvoraf alle Fordelene tilfalder dem. Den længstlevende erholder som foranført Æg i Stedet for Høns. (Det maa have været vanskeligt at hitte ud af, hvor mange af den daglige Ægproduktion der kom fra de tre Høns).

m) Finder Aftægtsfolkene for godt at flytte andet Steds hen med deres Aftægt, er dette dem tilladt, og Aftægten i Henhold til Litr. b, undtagen Mælken, leveres med Halvdelen 1. Maj og Halvdelen 1. November indtil en Afstand af 2 Mile. For det øvrige betales en Godtgjørelse til den længstlevende, hvis det er denne, der flytter, af 8 Rbd. Sølv eller 5 Rbd. courant aarlig, men ellers 8 Rbd. Courant eller 12 Rbd. 4 Mark

12 $\frac{1}{8}$ Skilling Sølv. — At flytte tilbage igen er ikke til-
ladt. Faarene bortfalder saaledes ogsaa ved Flytning.

n) Skulde der ved Aftægtsfolkens Død restere no-
get af Aftægten, hører dette da Gaarden til. — Naar
Aftægtsfolkene dør, bekoster Gaardens Ejer deres
hæderlige og anstændige Begravelse efter Egnens
Skik og Brug og nyder derfor ved Kirsten Pedersdat-
ters Afgang hendes Kiste og Seng og ligeledes ved
den sidste af de tvende andres Død en Kiste og en
Sengs Klæder. Flytter de bort, har Ejeren intet med
deres Begravelse at skaffe og erholder da heller ingen
Godtgørelse.

o) Til Sikkerhed for denne Contracts ordentlige
Opfyldelse meddeles 1. Prioritet i min Gaard i Siig af
Hartkorn efter gammel Matr. 3 Tdr. 4 Skp.

2) At saaledes er aftalt og contraheret vedstaas af
mig Peder Madsen paa egne og Hustrus Vegne samt
af mig Kirsten Pedersdatter med Laugværge.

Contractens 5 aarige Værdi: 400 Rbd. Sølv.

Siig i Thorstrup Sogn d. 1. Maj 1844.
(Samtlige Underskrifter).

Til sidst meddeles her efter Kirkebogen, at Kirsten
Pedersdatter døde i Oktober 1851, 89 Aar gammel.
Hun havde da været paa Aftægts hos Mads Jensen i
7 Aar. Mette Madsdatter døde (hun hængte sig) i
Juni 1864, 65 Aar gammel, efter 20 Aar som Aftægts-
kone. Hun kom altsaa paa Aftægt, da hun var 45. Pe-
der Madsen døde i December 1879 i en Alder af 83
Aar. Han var kommen paa Aftægt, da han var 48, og
brugte saaledes sine sidste 35 Aar til at hvile ud i.

Lars Christensen og Hustru Maren Larsdatter i
Gunderup, Horne Sogn, fik af Fødevarer deres
Livstid ud: 4 Td. Rug, 2 Td. Byg, $\frac{1}{2}$ Td. Boghvede-
gryn eller i Mangel heraf Byggryn (et almindeligt For-
behold), 200 friske Æg, 26 Potter Brændevin, 1 Lis-
pund tør Torsk uden Hoveder, en Snes grøn Hvilling,
2 Tdr. Kartofler, 3 Lispund Faare- eller Oxekød, 1

Lispund 8 Pund saltet Flæsk uden Ben, 2 Pund Ister, 3 Fdk. Salt, 1 Pund tør Humle, 8 Pund Talg, 12 Pund Kaffe, 12 Pund Cicorium, 6 Pund Sukker. Dertil 1 Pund Smør om Ugen og 1 Pund Tobak om Maanden. Hver Dag skulde der leveres dem 2 Potter nymalket uforfalsket Mælk fra Mikkelsdag til Majdag og 4 Potter daglig fra Majdag til Mikkelsdag. Endelig aarlig 6 Pund tør Ost i tvende Oste, og til Kaal den halve Del af Kaalhaugen. Alt i lovlig Vægt og Maal, gode, sunde, forsvarlige samt uforfalskede Varer.

Og saa til sidst Tildelingerne efter en Kontrakt fra *Kærup i Janderup Sogn*: Dagligen $\frac{1}{2}$ Potte nymalket, uforfalsket Mælk. Hver Søndag Morgen $\frac{1}{2}$ Pund frisk og godt Smør, 1 Potte sur Mælk og $\frac{1}{2}$ Potte god dansk Kornbrændevin. Hver 3. Søndag Morgen 1 Pund ekstra god Skraatobak. Hvert Aars 1. November leveres 3 Snese Æg, 3 Snese tør og velsaltet Flæsk, 16 Pund godt frisk Oxekød af Laaret, $\frac{1}{2}$ Skæppe Salt, 3 Potter Raaolie (Petroleum), 8 Pund godt Riga Hør, 1 Pund grøn Sæbe, Skægsæbe for 2 Skilling, 4 Pund Kaffe, 2 Pund Cikorie, 1 Pund Kandis, alt i forsvarlige gode og sunde Varer. Ved den enes Død bortfalder en passende Del af disse Varer, bl. a. Halvdelen af Brændevinen. Hvis Manden dør først, bortfalder al Tobakken, mens Konen altsaa i dette Tilfælde beholder $\frac{1}{4}$ Pot Brændevin ugentlig, hvilket stemmer meget godt med Bestemmelser i andre Kontrakter.

Aftægtskontrakterne hører altsaa Bondelandet til, og gennem meget lange Tider var Forholdet nok det, at hver eneste Bonde, enten han var Selvejer eller Fæstebonde, naar han maatte overlade sin Ejendom til en Søn eller en hvilken som helst anden, sørgede for at komme paa Aftægt hos sin Efterfølger, tiest paa den Maade, at de gamle begyndte med at have »Dug og Disk« til fælles med de unge.

Det fremgaar dog af Kontrakterne, at man fra Starten var forberedt paa en »Skilsmisse« (den Gud forbyde!), hvorfor der bliver truffet Bestemmelse om, hvad de unge i dette Tilfælde skal yde de gamle.

Adskillige Aftægtsfolk nærer Mistillid til de unges absolutte Redelighed, og derfor forlanger de, at den Mælk, der leveres dem, skal være uforfalsket. Der er ogsaa dem, der er bange for fjendtligt Ordkløveri og sikrer sig derimod ved at betinge sig ikke blot Adgang til Gaardens Brønd, men ogsaa til »deri værende Vand«, hvad der ligger paa Linie med: »Ligeledes vil vi have fri Adgang til Gaardens Brygge- og Bageredskaber og til Brugen af dem«. Naar der opstaar Ufred, kan alt ondt jo ske, og derfor gælder det om at være paa den sikre Side. Det er ikke altid nok, at de gamle faar Lovning paa at blive kørt til Kirke og paa Besøg hos Slægt og Venner i en anden By (inden for 2 Mil). De vil have sort paa hvidt for, at de altid skal køres hjem igen.

Men trods alt var Aftægt den bedste Maade at løse Tidens Alderdomsproblemer paa. Det var vel uundgaaeligt, at Forholdet indebar Masser af Irritationsmomenter, der kunde føre til Sammenstød, men i alle Tilfælde var det for de gamle af to Onder det mindste. Og der er jo da intet, der forbyder os at tro, at der ogsaa var mange Hjem, hvor der herskede Fred og Fordragelighed.